

Makale Gönderim Tarihi 12.05.2019 – Makale Kabul Tarihi 26.06.2019

Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*Journal of Social and Cultural Studies*

www.toplumvekultur.com

**TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA ERKEKLİK VE DEĞİŞME İSTEĞİ
(KAYSERİ ÖRNEĞİ)***Aybeniz SARIÇIÇEK****Öz**

Geleneksel ataerkil yapı, kadın ile erkeğe toplumsal cinsiyet rolleri atfetmekte ve toplumun her alanını biçilen bu rollere uygun yaşamları için düzenlemektedir. Bu sistem içerisinde erkeklerin daha avantajlı durumda olduğu ve kadınların ikincil plana atıldığı inkâr edilemez bir gerçektir. Fakat erkeklerin de ataerki sayesinde kazandıkları güç için ödediği bedeller vardır. Erkekler, bu bedellerin ağırlığına direnebilmek için süreç içerisinde yeni erkeklik modelleri ortaya çıkartmıştır. Eski yapının hâkim olduğu erkek rollerinin, yeni modellere evrilmeye başlaması ile değişen algının neliğini irdelemek kaçınılmaz bir konuma gelmiştir. Bu araştırmanın amacı, erkeklerin gözünden erkeklik algısını, ataerkil erkekliğin onlar üzerinde yarattığı etkiyi ve bu etkinin değişime uğrayan günümüz toplumsal yapısında azalıp azalmadığını anlayabilmektir. Bu bağlamda, Kayseri ili alt sosyo-kültürel toplumsal yapıda hayatlarını sürdüren ve tesadüfi örnekleme tekniği ile ulaşılan 25 erkekle yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin bir tek erkeklerle gerçekleştirilmesindeki temel amaç, erkeklerin içinde buldukları toplumsal konuma onların gözünden bakmaktır. Görüşmelerden elde edilen nitel veriler, feminist kuram çerçevesinde, değişen erkeklik algısı tartışmaları doğrultusunda, yorumsamacı bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, belirlenen araştırma grubunun erkekliğe bakış açısı ortaya konulmaya çabalanmıştır. Literatür incelendiği zaman sadece teorik çerçevede yapılan erkeklik çalışmalarının sayısının daha çok olduğu fark edilmiş, buna bağlı olarak yapılan bu araştırmaya dâhil edilen saba kısmının diğer çalışmalara destek verecek şekilde önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Erkek, Cinsiyet, Ataerkil, Toplumsal Rol, Toplumsal Cinsiyet.

**GENDER AND CHANGES IN THE CONTEXT OF GENDER (KAYSERİ
EXAMPLE)****Abstract**

The traditional patriarchal structure assigns gender roles to men and women and organizes all aspects of society to live in accordance with these roles. It is an undeniable fact that men are more advantageous in this system and women are thrown into the secondary plan. But men have paid for the power they earned thanks to patriarchy. In order to resist the weight of these costs, men have created new models of masculinity. It is inevitable to examine the reason for the changing perception of male roles that the old structure dominated by the evolution of new models.

* Kırıkkale Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Programı Öğrencisi, aybenizz@hotmail.com

The aim of this study is to understand the perception of masculinity from the eyes of men, the effect that patriarchal masculinity has on them, and whether this effect is diminishing in today's social structure. In this context, semi-structured interviews were conducted with 25 men living in the lower socio-cultural social structure of Kayseri and reached by random sampling technique. The main purpose of meeting interviews with men is to look at the social position of men in their eyes. The qualitative data obtained from the interviews were analyzed in the framework of feminist theory in an interpretative manner in accordance with the discussions on changing masculinity. At the end of the study, it was tried to put forward the research group's perspective on masculinity. When the literature is examined, it is realized that the number of masculinity studies in the theoretical framework is more than that, and it is thought that the field part included in this research will contribute to the other studies.

Keywords: Female, Male, Gender, Patriarchal, Social Role, Gender.

Giriş

Toplumsal cinsiyet üzerine yapılan çalışmalar, cinsiyetin biyolojik anlamının dışında taşıdığı sosyo – kültürel yapısına yöneliktir. Bu çalışmaların başlangıcında, toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemek, kadın – erkek rollerini ve bunların oluşumunu analiz etmek için ikincil planda görülen “kadın” üzerinde odaklanılmıştır. Fakat bir şeyleri çözebilmek için kadını tek başına ele almanın yetersiz kaldığı anlaşılmış ve bu araştırmalara ‘erkek kimliği’ de eklenmiştir. Bu bağlamda yapılan bu çalışmanın temel noktasını ‘erkeklik’ olgusu oluşturmaktadır.

Toplumsal değişimin hız kazandığı güncel dünyada, kadın – erkek kimliği ve ataerkil yapılanma da bu varyasyondan payına düşeni almıştır. Kültürel yapıda meydana gelen farklılaşma, geleneklerin gücünü kaybetmesi, küreselleşme, teknolojik gelişmeler, geniş ailenin çekirdek aileye evrilmesi ve kadının iş hayatına girmesi gibi etkenlerle toplumsal cinsiyet rollerinde değişimler meydana gelmiştir. Kadının en baştan beri hak ettiği konuma gelme çabası ve bunu bir nebze de olsa hayata geçirmeyi başarması sonucunda erkeklik rolleri de baştan tanımlanma gerekliliğine tabi kılınmıştır. Bu rollerin değişimi esnasında erkekliğin sergilediği ataerkil modelin yanı sıra farklı bir tutum yarattığı varsayımı ve bu olası düşünceye dayanarak ortaya konulan kanıtlar üzerinde durulmaktadır.

Erkeklik çalışmaları ilk olarak 1970’lerin sonu, 1980’lerin başında akademiye dahil olmuştur. Bu katılımın temel amacı, yapılan kadın çalışmalarına ve feminizme karşı olumlu bir yanıt verebilmektir (Kimmel, 2008: s.16) Türkiye’de ise, ‘erkeklik’ çalışmalarının yaklaşık yirmi yıllık bir tarihi vardır. Hem akademik anlamda hem de erkeklik hareketi açısından henüz emekleme aşamasında olursa bile bu bakış açısının değeri ortaya kondukça daha eşitlikçi bir yapı oluşacağı öngörülmektedir (Erdoğan, 2011: s.14). Bugüne kadar yapılan çalışmalara dayanarak, ataerkil yapının mevcudiyetinde toplumsal cinsiyet rollerinin kadın üzerinde oluşturduğu mağduriyet inkâr edilemez. Erkeklerin toplumsal yapı içerisinde hiyerarşik üstünlüğü temel bir

gerçektir. Fakat her gücün bir bedeli vardır. Erkekler bu ayrıcalığı elde etmek adına kendilerini, benliklerini yok etmektedir (Goldberg, 2009: s.36). Sistem içerisinde bu yok oluşa uyum sağlamak, sorgusuzca boyun eğmek ve kabullenmek erkekleri kaçınılmaz biçimde yıpratmaktadır. Her birey insan olmanın gereğine dayanarak aklı, vicdanı, etik değerleri doğrultusunda hareket etmek ister. Varlığını sergileme çabasında baskıya maruz kaldığı zaman, birey için ilk önce içsel daha sonra herkese yansıttığı dışsal bir çatışma ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu tahakküm, kendilerinin yaşamış olduğu baskının bir yansıtma mekanizması olarak değerlendirilebilmektedir. Sistemin iki cinsiyet için yarattığı mağduriyet, değişen erkekliği mecburiyetten öte, gönüllüğe dayalı bir oluşum yapmaktadır. Bu perspektiften bakılarak yapılan çalışmada, erkeklerin ataerkil yapılanmaya bakış açıları ve yeniden üretilen rolleri anlaşılmasına çalışılmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Olgusu

Kadın ve erkek terimi, bireyin biyolojik oluşumunun yanı sıra toplumun onlara atfettiği roller üzerinden anlam kazanmaktadır. Cinsiyetin biyolojik ve toplumsal boyutu birbirinden çok farklı olmasına rağmen, aynı şeyi simgelediğine dair tanımlanmalar yapılmaktadır. Buradaki ayırım, bedensel varoluşla bireye verilen biyolojik cinsiyetin bir seçim olmamasıdır. Fakat toplumsal cinsiyet yaşam içinde inşa edilen, aktarılan, bazen dayatılan, zaman ve mekâna göre farklılık gösterebilen toplumsal rollerden oluşmaktadır. Bireyler dünyaya geldiği andan itibaren hangi cinsiyete aitse, ailesi ve toplum tarafından ona biçilen roller öğretilmeye başlanır. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin bağı buradadır. Kadın ve erkek olmak, sadece aynı başlık altında 'birey' olmak olarak görülmez. İkisinin de kendine ait birbirinden farklı davranış kalıpları toplumsal kontrol mekanizmaları tarafından oluşturulmuştur. Kız ve erkek çocukları için seçilen renkler, elbiseler, oyuncaklar, hitap etme ve sevgi gösterme biçimi, onları bir kalıba sokmak için sergilenen davranışlardan bazılarıdır. Bu şekilde toplumsallaşan çocuklar zaman içerisinde bunlara uygun yaşamaya alışır ve onlardan beklenen davranışları sergiler. Genel olarak, kadınlar daha fedakâr, anlayışlı, sevecen, sahiplenici, affedici, hamarat, duygusal, itaat eden, saygı gösteren bir kişiliğe sahip olurken, erkekler daha sert, güçlü, duygularını göstermekten çekinen, hükmeden, soğukkanlı bir kimliğe bürünmektedir.

Toplumsal cinsiyetin, cinsiyet kavramından ayrımı 1968 yılında psikiyatrist Robert Stoller tarafından yapılmıştır (Segal, 1992: s.98). Daha sonra bu kavram 1972 yılında Ann Oakley tarafından sosyoloji literatürüne eklenmiştir. Ann Oakley, cinsiyet ile biyolojik farklılıktan

bahsederken, toplumsal cinsiyetin kadın ve erkek arasındaki eşitsiz bölünmesine atıfta bulunur (Marshall, 1999: s.98). Cinsiyetlere has biyolojik oluşumun bireylerin davranışlarını belirlediğini ileri süren savlar uzun seneler boyunca tartışılmış fakat böyle bir etkinin varlığını kanıtlamak adına yapılan çalışmalar olumlu sonuç alamamıştır. Yani bireyler doğuştan taşıdıkları cinsiyete göre değil hayat boyunca diğer bireylerle girdiği etkileşimle, cinsiyetin toplumsallaşması ile normlarını belirlemektedir. Toplumsal cinsiyet tamamen kültürel olarak üretilmektedir. Kız ve erkek çocukların sahip olacağı özellikler de her toplumun sahip olduğu kendine has kültürel yapısına göre şekillenir. Ona öğretildiği gibi davranmayan birey olursa da sapmış davranış sergilediği düşünülmektedir (Giddens, 2012: s.506). Eril ve dişil bir zıtlık barındırmakta, birbirlerini destekleseler de maddi (bedensel) ve manevi (güç ilişkisi) açıdan büyük fark taşımaktadır. Bu farklılık hem bireysel hem toplumsal açıdan doğal, kendinden olarak görülür. Bu sayede toplumsal ve bilişsel yapılar uyum içinde hareket eder ve ideolojiler, söylemler bu teslimiyet düzenine bağlı oluşturulur. Eril düzen gücünü yansız gibi görünüp, kendini meşru kılacak söylemlerden uzak durup, haklılığını ispat çabasına girmemesinden almaktadır. Toplumsal düzen, toplumsal cinsiyete dayalı rol dağılımından oluşmaktadır. İşgücü, mekân ve zaman iki cinsiyet için ayrı çalışır. Yani bedene dayalı bir toplumsal dünya kurulmaktadır. Bu bedenselleşme, ilk başta bedenın kendisine etki eder, erkekler kadınlar üzerinde biyolojik bir tahakküm kurar ve iş bölümünün de aracılığıyla toplumsal düzendeki gerçekler oluşur. Bu biyolojik farklılık, cinsel organların anatomik farklılığı ilk başta cinsellik konusunda iş bölümünün doğal oluşumu olarak ortaya çıkar ve toplumsal diğer öğelere yayılır. Etik açıdan erkeklik ve fiziksel erillik bütün olmuştur (Bourdieu, 2018: ss.20 – 23).

Toplumsal cinsiyet çalışmaları başlangıcından bu yana üç aşama kaydetmiştir. İlk başlarda kadın – erkek farklılıklarına dikkat çekilmiş, biyolojik özellikler ön plana çıkartılarak buraya yoğunlaşmıştır. Daha sonra sosyalleşme sürecinde zamanla öğrenilen toplumsal roller olduğu ileri sürülmüş ve çalışmalar bu doğrultuya yönelmiştir. Bu safhada kadına ‘birey’ olarak bakışı engelleyen sistemden bahsedilmeye başlanmıştır. Son aşamada ise, mevcut her sosyal kuruma etki eden ‘toplumsal cinsiyet’ anlayışı ortaya konmuş, çalışmalar kapsamını genişletmiş, aileden başlayarak, eğitim, hukuk, ekonomik, politik gibi birçok alanda cinsiyet rolleri çalışmalara katılmıştır (Ecevit ve Karkıner, 2011: s.4).

Toplumda var olan her kurumda sergilenecek davranışlara ve tutumlara etki eden bu olgu, ataerkil yapılar göz önünde bulundurulduğunda her iki cinsiyet için de kısıtlayıcı özellikler barındırmakta fakat bu sistem içerisinde kadının daha mağdur olduğu göz ardı edilememektedir. Erkeğin kadın üzerinde hakimiyet kurma çabası kurumsallaştırılmaktadır. Bunun için toplumsal kurumlar ve ideolojiler kullanılmakta, kadınlar denetim altında tutulmaktadır (Şenol ve Kaya,

2018: s.317). Yani ataerkil sistem, erkeğin hakimiyeti üzerinde ortaya çıkmaktadır. Süreç içerisinde öğretilen roller de bunun üzerinden okunmaktadır.

Bourdieu'ya (2018: s.17) göre, erkek ya da kadın fark etmeksizin içinde bulunulan eril düzenin getirileri bireylerin bilincine işlemiş durumdadır. Bu düzenin oluşumu düşünülürken bile, zihne nüfuz etmiş eril tahakküm kendisini gösterebilir. Bu durumda tek kurtuluş bilimsel nesnelleştirme için pratik bir strateji geliştirebilmektir. Bu strateji; dünyayı oluşturan sınıflandırma biçimlerini incelemeye yönelik bir deneydir. Toplumun yapılarının çözülmesi ile erkek merkezli düşünüşün nesnelleşmesi amaçlanmaktadır. Hooks (2016: ss.19 – 24) için, kadınlar toplumsal cinsiyet dağılımının eşitsiz yaklaşımını dengeleyebilmek için bilinçlerini yükselterek feminist hareketin başlamasını sağlamıştır. Tahakküm sistemi olarak kendini gösteren ataerkinin kurumsallaşma, yürütülme biçimini öğrenmek, kadınlar üzerinde yarattığı mağduriyeti kavramak ve kavratmak adına mücadele içine girilmiştir. Fakat bu düzen sadece kadınların bilinçlerini yükseltmesi ile başarıya ulaşamamaktadır. Bunun için erkeklerin de cinsiyetçiliği ve bunun nasıl dönüştüğünü bilmesi şarttır. Aksi takdirde değişim sağlanamaz.

Kız ve erkek çocuklarının büyütülme şekli, onlara atfedilen roller de “herhangi bir yanlışlık” olduğuna dair sorgulamaya geçmeyi engellemektedir. İki cinsiyette doğdukları andan itibaren farklı tavırlarla büyütülmektedir. Erkek çocukları daha çok bir ‘müjde’ olarak algılanırken, kız çocukları “tevekkül” ile karşılaşmaktadır. Genel algıda kızların denetim altında tutulması gerekirken, erkekler daha serbesttir. Bu yüzden kızlara zamansal ve mekânsal kısıtlama getirilmektedir (İnceoğlu ve Kar, 2010: s.40). Erkekliğe ilk geçiş, dişiliği temsil eden saçların kesilmesi ile başlar ve zirve noktasına sünnet ile ulaşır. Bu şekilde kadınsallıktan arınmaya başlanmaktadır. Kadınlığın başlangıcı ise sınırlarını öğretmedir. Bedenle ve ahlakla ilişkili şeyler üzerinden okunur. Giyinmek, saçlarını toplamak, yürürken vücudunun çok fazla hareket etmesine engel olmak, oturmak, bakmak gibi birçok şey kadına öğretilir. Eril şeref ahlakına uygun olarak, erkek dik duran, yüzüne bakan, kadınsı itaatin yapısı ile kadın boyun eğen, bükük olmalıdır. Bunların tümü toplumun her yapısında geçerli olacak duruşun ön hazırlığıdır. Eril ve dişil ayrımı toplumsal düzenin her yerinde mevcuttur. Mekânsal olarak erkek dış tarafta, kadın ise iç taraftadır. Erkek ev dışında, kadın ev içinde çalışandır. Kadınları yönlendiren mitsel aklın söylemleri, kadınlar için de doğal bir dönüşüm sağlamaktadır. Toplum tarafından onlara ne olmaları söyleniyorsa, ona dönüşürler (Bourdieu, 2018: ss.40 – 45).

Bireyler birbirlerinden soyutlanmış biçimde hareket edememektedir. Kendilerine düşen sosyal rollere uyum göstermek ve davranışlarını buna göre düzenlemek zorundalardır. Hiç kimse rastgele bir tutum sergilemez, ait oldukları gruba uygun hareket etmeye çalışır. Ancak bu şekilde

toplumsal bütünleşme gerçekleşir ve aidiyet duygusu ortaya çıkar (Şenol, 2017: s.82 – 83). Toplumsal cinsiyet kavramı da bu psikoloji ile kendisine yer bulabilmektedir. Sosyal rolleri belirleyen, bir grupta yer bulmayı sağlayan düşünme sistemi erkek merkezli bir inanç taşımaktadır. Biyolojik üretme ve toplumsal yeniden üretmeye hâkim olan eril düzen, kadınların da düşünme şemalarını bu gerçeklik içerisinde tutmaktadır. Yani Bourdieu'nun (2018: ss.51 – 56) desteklediği gibi, oluşturmuş erkek egemen bir düzen, bunu benimseyen kadınlar ve 'sembolik şiddet' vardır. Hükmedenlerin oluşturduğu var olan kategoriler kadın için doğalmış gibi görülmektedir. Bu da doğal bir değersizliğe götürür. Burada kadınların kendisini değersiz, daha aşağıda görmesinden bahsedilmektedir. İşte bu sembolik şiddettir. Bu şiddet çoğunlukla fark edilemez. Oluşturulan doğallık kadının erkeği kendinden üstün görmesini bilinçsizce sağlamaktadır. Kadınlar kendilerinden güçlü, onlara hükmedecek erkekler istemektedir. Bu sayede sevgi ve saygı kazandıklarını düşünürler. Kadınlar tahakkümü o kadar benimser ki bu itaat durumundan zevk duyar, bir şekil mazoşizmle mutlu olur. Fakat bu durum bir seçim değildir, sembolik güç ile inşa edilen düşünce yapısından kaynaklanmaktadır.

Süreç içerisinde toplumsal değişim ve feminist hareketin gelişimi ile farklı bir bakış açısı kendisini göstermeye başlamıştır. Eril tahakkümü zayıflatma uğraşı ve toplumsal cinsiyet rollerinin baştan tanımlanması çabaları bireylerin mevcut durumu yeniden değerlendirmesine sebep olmuştur. Arslan'dan (2000: s.5) anlaşılacağı üzere, toplumsal cinsiyet anlayışı zaman ve mekâna göre farklılık göstermiş, geleneksel toplumlarda kadının ev içinde, erkeğin ise ev dışında toplumsallaşması üzerine davranış kalıpları öğretilirken, toplumsal değişimle beraber bu durum farklılaşmıştır. Kadınlar 'anne – eş – ev kadını' olmalarına ek olarak 'çalışan kadın' kimliğini de kazanmıştır. Bu kimlikle bağlantılı şekilde eğitim konusunda da kadının erkekle aynı hakka sahip olma çabalarında bulunmuş ve kadınların eğitim – öğretim görme oranı artmıştır. Bunlara ek olarak kadınlara erkekler gibi hukuksal birçok hak verilmiştir fakat yeterliliği ya da cinsiyet eşitliği tartışılır bir durumdur. Tabidir ki bütün bu çabaları bir arada ilerletmek hiç kolay olmamış, problemler ortaya çıkmıştır. Fakat çeşitli dönüşümlere uğrayan geleneksel cinsiyet rollerinin baştan tanımlanması gerekliliği ile kadın ve erkek kimliği çeşitli dönüşümlere uğratılmıştır.

Erkeklik Olgusu

1970'ler ve 1980'lerden itibaren, cinsiyete has sergilenen farklı davranışlar üzerinde çalışılmaya başlanmıştır. Kadın ve erkeğin davranışları, biyoloji, anatomi ve psikoloji açısından irdelenmeye başlanmış, çeşitli listeler oluşturulmuştur. Güç, zekâ, rekabet, hırs, çatışma, şiddet,

kahramanlık gibi tutumlar erkeğe atfedilirken, duygusallık, şefkat, anlayış gibi tutumlar kadınsal özellikler olarak tanımlanmıştır. Yapılan araştırmaların çoğu, erkeklige atfedilen bu davranışların doğuştan geldiğini kabul etmiş, sadece bu tutumların toplumsal süreçte nasıl kendini gösterdiğini anlamaya yönelik ampirik çalışmalar yapılmıştır. Bu sayede bir taraftan “hegemonik erkeklik” merkezi bir role sahip olmuş, bir taraftan da çok farklı erkeklik deneyimlerinin varlığı tespit edilmiş ve erkeklik tanımlamalarına daha eleştirel duruş sergilenmeye başlanmıştır. Bu erkeklik çalışmaları sonucunda, erkeklerin sergiledikleri davranış ve tutumların biyolojik yapılarının kültür içerisinde ortaya çıkış hali olarak değil, iktidar merkezli şekillenen inşalar olduğu kabul edilmeye başlanmıştır (Sancar, 2016: ss.28 – 29).

Erkeklik kavramı, birbirini tamamlayan birçok olgudan meydana gelmektedir. Bu olgular, erkeğin biyolojik ve psikolojik doğasını, toplumda ve kültürde kabul edilmesini sağlayan rollerini, kimliğini, erkeklik temsillerini kapsamaktadır. Bunlar birbirinden çok farklı şeyler olmasına rağmen, ataerkil erkeklik söyleminde aynı şeylermiş gibi kullanılmaktadır. Biyolojik gücü, psikolojik gücüne, bu güçlü olma durumu da onun toplum tarafından kabul edilmesine, kimliğinin ve temsiline güç üzerinden tanımlanmasına sebep olmaktadır. Bu bütünlüğü oluşturan şey, ataerkilliktir (Bozok, 2011: s.15).

Erkeklik inşası sürecinde, hegemonik düşüncenin verilmesi için çeşitli aşamalar bulunmaktadır. Ekonomik, kültürel ve psikolojik sosyalizasyon, erkeklik krizinin başlatıcısı durumundadır. Çelik’in (2018: ss.98 – 99) Heiliger ve Engelfried’den yorumladığı gibi, sekiz aşamalı bir süreçten bahsedilmektedir. İlk olarak, erkekleri dış dünyaya hazırlayan olumlu özellikler onlara yüklenir. Bu sayede daha güçlü, yenilmez, korkmaz, ağlamaz, en doğru kararları aldığına inanır bir erkek modeli oluşturulmaya başlanır. Daha sonra toplumsal iş bölümündeki yeri belirlenir. Ataerkil yapılarda erkekler, dışarıda çalışan, mülk edinme gücüne sahip, ekonomik olarak kuvvetli, kadınlar ise ev içinde çalışan, çocuk yetiştirmekten sorumlu, erkeğin yararı için bulunan bireyler olarak nitelendirilmektedir. Üçüncü safha ise, duyguların gizlenmesi, erkeğin kadına ve diğer erkeklere hissettiklerini belli etmemesi üzerine kuruludur. Dördüncü olarak, duygularını karşı tarafla paylaşmayan erkek yalnızlık içerisinde sorunları tek başına çözmeyi öğrenmelidir. Yalnızlık onlar için bir sorun teşkil etmez çünkü paylaşım kadınsı bir tutum olarak görülmektedir. Erkekler duygusal değil, “rasyonel” bir birey olmak zorundadır. Sonraki aşama da tam olarak bu rasyonalitenin devamıdır. Daimî şekilde duyguları belli etmemek için savaş verilmekte, denetim mekanizmaları her daim etkin olmaktadır. Altıncı aşamada erkek rasyonel tutumunu kullanarak bir ‘tahakküm’ kurmaya çabalar. Toplumun her kurumunda erkeğin ispatı olan tahakküm sergilenmelidir. Bu güç sergisi için gerektiği yerde sorunları çözebilmek için

‘şiddet’e başvurulabilir. Şiddet bu sürecin devamı olarak yedinci aşamayı oluşturur. ‘İktidarlık’ söz konusu olduğunda bu gayet olağan bir davranış olarak benimsenir. Bütün bu sürecin sonucu olarak sekizinci safhada vücut – beyin kopukluğu ortaya çıkar. Erkek en üst, sağlıklı, güçlü fiziksel özelliklere sahip olmalıdır. Bu fiziksel özelliklere sahip olduğu zaman zihinsel yenilenmeye ihtiyaç kalmaz. Beyin sadece bir iktidar savaşı söz konusuysa gerekli olabilir fakat bedensel güç zaten bu savaşı kazanmak için yeterli olarak görülür. Bütün bunların hepsi bir erkek sömürsünden ibarettir. Kadını nesne durumuna dönüştüren düzende erkekler kendisini gerçekleştirebilmek için hayatları boyunca savaş vermektedir.

Erkek olmak, fiziksel yapısından, oluşumundan başlayarak tahakküm gücünü keşfetmek ve yaşamak üzerine kuruludur. Her daim, toplumun her alanında erkeğin ispatlanması şarttır. Toplumsal normların yüklediği görevler, cesur olmalarını, şiddeti mubah saymaları, cinsel performanslarının güçlü olmasını, duygularını saklamalarını, toplumda üstün konumda olduklarını ve bunun gibi erkek hegemonyası üzerine kurulu talepleri söylemektedir. Onların kadınlar üzerinde olan yaptırımı, kendi içlerinde de vardır. Erkekler başta onlardan daha ‘güçlü’ olanlar tarafından fiziksel ve sembolik şiddet görebilir. Bu yüzden bu gruba olan aidiyetini daimî olarak onaylatmak zorundadır. Grubun içerisinde olabilmek için erkeğini ispat etmek adına gerektiğinde toplu halde tecavüz, cinayet, saldırı gibi suçlar gerçekleştirebilmektedir. Erkeğin sıfatları olan “güçlü, cesur, sert” gibi özellikleri taşıdığını göstermek için bu yollara başvurulur. Böylelikle erkeklik kazanılır ve onların en büyük korkusu dışı özellikler taşımaktır (Bourdieu, 2018: ss.68 – 71).

Şenol ve Erdem’in (2017) bir makalesinde belirttiği üzere, Türkiye’de toplumsal cinsiyet olarak erkeğin oluşabilmesi için beş aşama bulunmaktadır. Bunlar; sünnet, askerlik, iş bulma, evlilik ve çocuk sahibi olmaktır. Sünnet, erkeğe geçişi sağlayan ilk adımdır. Burada, erkek cinsel organına yapılan tıbbi bir müdahale ile ‘artık erkek oldun’ sözünün birliği sergilenmektedir. Bunun için genellikle çocuğa şehzade kıyafeti giydirilerek, çeşitli törenler, kutlamalar gerçekleştirilir. Çocuğun bilinçaltına “erkek olmanın” verdiği gurur, haz, sevinç yerleştirilmeye başlanmaktadır. İkinci aşama olan askerlikte, vatan ‘namus’, bu namusu koruması gereken kişinin ise ‘erkek’ olması vurgulanır. Bu koruma için askerlere silah kullanmak öğretilir ve gerektiği yerde namusunu korumak için bu gücü kullanabileceği gösterilir. Askerlik görevi Türkiye’de devlet tarafından zorunlu kılınmıştır ve aynı zamanda geleneksel zorunlulukla ancak bu görev gerçekleştirildiği zaman evlilik için hazır olunur. Çünkü burada onlara disiplinli, sert, yeri geldiğinde acımasız, duygularından arınmış yani kısacası güçlü (!) olmak öğretilmiştir. Artık bir kadını korumak için yeterli vüfaya sahip olan erkek, öncelikle iş sahibi olarak evlilik için adım atmaya başlar. Ev dışında

bir iş sahibi olmanın erkeğe düşen bir görev olduğu düşünülmektedir. ‘Tam zamanlı iş sahibi olmak’ burada önemlidir. Çünkü erkek ömrü boyunca eşine ve çocuklarına bakacak yeterli gelire, sigortalı bir işe sahip olmalıdır. Para bir güç göstergesidir ve sadece güçlü erkeklere kız verilir. Bu yüzden iş sahibi olmayan erkek kendisini yetersiz ve başarısız olarak görmektedir. Askerliğini yapmış ve iş sahibi olmuş erkeğe düşen görev, evliliktir. Erkek burada tam bir erkek olduğunu yani ‘heteroseksüel’ olduğunu ispatlar. Hegemonyasını sergileyebileceği, kendisine ait bir mekân edinen erkek artık tamamlanmış sayılır. Bu sayede hem toplum tarafından hem de kendi bilinçaltında artık bir birey, tam bir adam olduğu yargısına varılır. Son aşamada olan çocuk sahibi olmak ise, diğer safhalar gibi vazgeçilmez olarak benimsenmiştir. Baba olan erkek artık hegemonyasını tam anlamıyla sergileyebilmektedir. Fiziksel yeterliliği ile psikolojik tatmini birleştiren erkek, güç ve soyun devamı olarak gördüğü için erkek çocuk sahibi olmayı arzular.

Erkekler, ataerkil toplum içerisinde erkek olduklarını sergileyebilmek için onlara sunulan normları uygulamaya, yaşamaya çabalar. Fakat bu hâkim ataerkil söylemin yarattığı erkeklik ile bu söylemlerden arınmış erkeklik birbirine taban tabana zıttır. Hâkim kodların reddi ve toplumsal cinsiyet eşitliği inancıyla yaşayan erkeklik, farklı, değişen erkeklikleri ortaya çıkartmaktadır (Bozok, 2011: s.19). Connell erkekliği tanımlarken, erkekliğin kadınlığın karşısı olarak görüldüğü bir toplumsal cinsiyet düzeni içerisinde var olan iktidar ilişkisi olarak sunmaktadır (Demez, 2005: s.39). Yani erkek olmanın temel özelliği; kadın gibi olmamaktır. Kadının sergilediği davranışlardan, tutumlardan, rollerden, işlerden uzak durmak yani bir yerde kadınlığı reddetmektir. Fakat günümüz dünyasından bakıldığı zaman bu tutumun değiştiği, kadın ve erkek özellikleri olarak tanımlanan şeylerin birbirine karıştığı görülmektedir. Burada kadının erkeksi davranışlar sergilemesinden öte, yeni erkekliğin daha feminen yönere eğilim göstermesinden bahsedilmektedir.

Yukarıda anlatılanlardan hareketle, toplumsal cinsiyet olarak “erkek” olmanın çeşitli gerekleri bulunduğu ve bu sürecin yaşamın sonuna kadar sürdüğü söylenebilmektedir. Ataerkil yapılanma bir tek kadınlar üzerinde değil aynı zamanda erkekler üzerinde de tahakküm kurar. Buna itaat etmeyen bireyler toplumdan dışlandığı için öğrenilmiş çaresizlik içerisinde yola devam edilir. Bu baskının altında yaşamak yıpratıcıdır ve aslında bu sistem içerisinde karlı çıkan herhangi bir taraf yoktur. Eril yapılanma hâkim olduğu için erkekler daha avantajlı görülse de toplumsal değişimle beraber eski değerlerin bir nebze de olsa gücünü kaybettiği anlaşılmaktadır. Kadınlar hak ettikleri konuma gelmek için çabalarken, erkek çocuklarını buna uygun yetiştirmeye çabalamakta ve erkekler de düzenin üzerlerinde kurduğu baskıdan kurtuldukça benliklerine kavuşabilmektedir. Yapılan bu araştırmanın amacı da buraya dayalıdır. Gerçekten bir değişimin

mevcut olup olmadığı, hala geleneksel ‘erkek’ düşüncesinin hakimiyetinin ne denli sürdüğü anlaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Yapılan araştırmada ataerkil sistemin biçtiği rollere erkeklerin bakış açısının nasıl olduğu ve geçmiş ile günümüz arasında erkeklerin tutumunun değişip değişmediği ortaya konmaya çalışılırken, aynı zamanda erkeklerin gözünden kadınlara da bakış açısı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ilk kısmı, toplumsal cinsiyet ve erkeklik kavramı üzerinde verilen bilgileri içeren teorik kısmı kapsamaktadır. İkinci kısımda ise yapılan görüşmelerden ortaya çıkan veriler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Görüşmeler sadece erkeklerle gerçekleştirilmiştir çünkü erkeklerin gözünden kendi toplumsal konumlu irdelenmek istenmiştir. Literatür incelendiği zaman erkeklerin kendilerini algılama biçimleri, geçirdikleri değişimi anlattıklarına yönelik çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Aynı zamanda yapılan erkeklik çalışmaları içerisinde nitel araştırma barındırması açısından az sayıda inceleme olduğu gözlemlenmiştir. Bu açıdan yapılan çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Bu çalışmada nitel veri toplama yöntemlerinden yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği tercih edilmiştir. Gereken yerlerde katılımcılara alt sorular yöneltilmiş, konuyla ilgili en kapsamlı bilgi toplanmaya çalışılmıştır. 2018 Ekim – Aralık tarihleri boyunca Kayseri ili merkezinde, alt sosyo – kültürel toplumsal tabaka düzeyinde bulunan yirmi beş erkek ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler katılımcıların istediği zaman ve mekânda yapılırken, belirlenen katılımcı sayısına ulaşmak için tesadüfi örneklem yöntemi kullanmıştır. Görüşme esnasında hiçbir ayrıntıyı atlamamak adına, katılımcılarında izni ile ses kaydı alınmış ve elde edilen verilerin analizi bizzat araştırmacının kendisi tarafından sosyolojik bir analizle yapılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların görüşme esnasında kullandıkları ifadeler hiçbir şekilde değiştirilmeden aktarılmaktadır.

Görüşme Grubunun Genel Özellikleri

Görüşme grubunda alt sosyo – kültürel toplumsal tabaka düzeyinde bulunan yirmi beş erkek bulunmaktadır. Erkeklerin en küçüğü 20, en büyüğü ise 55 yaşındadır. Farklı bakış açıları kazanabilmek adına 20 ile 55 yaş aralığında bulunan bireylerle görüşülme gerçekleştirilmiştir.

Genel yaş dağılımı, genç ve yaşlı kuşağın erkekliğe bakış açısını analiz edilebilmek adına 20 – 30 arası yaş aralığı ve 40 – 55 yaş arası yaş aralığı şeklindedir.

Görüşme grubundaki erkeklerin 2'si ilkokul mezunu, 2'si ortaokul mezunu, 9'u lise mezunu, 12'si ise üniversite (ön lisans ve lisans) mezunu olduğunu beyan etmiştir. Genel anlamda yaş aralığı düştükçe, eğitim düzeyinin yükseldiği tespit edilmiştir.

Görüşme grubundaki erkeklerin 2'si emekli olduğunu, 6'sı işsiz olduğunu, 17'si ise çalıştığını beyan etmiştir. Seçilen örneklem grubundan dolayı çalışan erkekler düşük maaşlı işlere sahiptir.

Görüşme grubundaki erkeklerin medeni durumuna bakıldığı zaman, 7 kişi evli, 18 kişi bekarıdır.

Araştırma Grubundan Elde Edilen Veriler ve Analizi

Görüşme Grubunun Aile Yapısı

Çalışmanın teorik kısmında ataerkil aile yapısı içinde büyümenin düşünce sistemine nasıl etki ettiği anlatılmış, bireylerin kendilerine yüklenen rollerin buna göre oluştuğu belirtilmiştir. Türkiye'nin toplumsal yapısında var olmaya devam eden bu tahakkümün kendini koruduğu düşünülmektedir. Bu yüzden görüşme grubundaki erkeklerin aile yapısı öğrenilmek istenmiştir. Bu doğrultuda katılımcılara “İçinde büyüdüğünüz aile yapınızdan bahseder misiniz? Daha çok annenizin mi, babanızın mı sözü geçerdi?” sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevapların büyük çoğunluğu anne ve babanın ortak kararlar aldığını fakat son sözü babanın söylediğini ifade etmiştir. Farklı olarak 45 yaşındaki bir katılımcı yöneltilen bu soruya:

Ataerkil değil, her şey ortak karar. Babamı erken yaşta kaybettiğim için ondan dolayı böyle bir ataerkillik durumu söz konusu olmadı. Yani annemle ortak karar alsak da annemin tecrübeleri olduğu için, onun fikirlerini göz önünde bulunduruyoruz. Ama önemli konularda genelde ortak. Günlük konularda kendi kararımızı kendimiz veriyoruz.

cevabını verirken, 44 yaşında bir katılımcı:

Babamın. Ama babam yola giderdi. Babam yurt dışında olduğu için hep daha çok annemle yaşadık diyebilirim. Annem de sert bir kadındı ama babam gibi söz geçirirdi, kızardı, gerekince döverdi. Ama iyi oldu bunlar, büyüğümüzü küçüğümüzü biliyoruz. Şimdikiyi görüyorsun yani babasının anasının dövmeyen yani şimdi yanlış anlama da çok şeyler var. Ama şimdi benim annem bana kızdıysa ben onun faydasını görüyorum niye? Yani en azından büyüğümü küçüğümü ne bilim yaşamasını her şeyi öğrendik yani, topluma faydalı olmayı. Yani daha çok annemin sözü geçerdi. Sonra babam geldi buraya ama yokluk, 7 tane çocuk olunca ister istemez çalışma. Yani biz babamızı çok böyle, burada olduğu zaman sabahdan işe giderdi gece geç gelirdi, biz uyurduk, o yüzden bizim babamızla öyle pek şeyimiz olmadı.

şeklinde yanıtlamıştır.

Verilen cevaplara bakılarak, ataerkil yapının hala varlığını koruduğu, yalnızca babanın vefatında ya da uzakta olması durumunda annenin karar mekanizması konumunda bulunduğu görülmektedir.

Ataerki, eril hakimiyeti istemektedir. Bu yüzden cinsiyet ayrımcılığını olumlar. Bu durum ilk başta aile içerisinde gerçekleşmektedir. Babanın iktidarı uğruna sergilediği tutumlar dışarıya yansıtılmaz, dillendirilmez. Sessiz bir şekilde bu durum doğal bir süreç olarak benimsenmeyi zorunlu kılar. Ataerkil sistemde erkekler özgür iradeleri ile karar alıp, başka duygular yaşayamaz. Yapmak zorunda oldukları sabittir ve değişmek korkunçtur. Başlarda değişmek isteği duyup, bu sistemin yanlışlığını dinlenseler de zaman geçtikçe bu düzene uyarak daha çok sevgi ve saygı kazandıklarını görüp gönüllü piyon olmaya başlarlar. Çünkü ancak bu şekilde kabul edilebilirler (Hooks, 2018: ss.39 – 42). Bu yüzden sistem kolay kolay değişmemekte, kendini korumaktadır.

Erkek Kimdir?

Erkeklerin gözünden, erkek kimliğine bakış açısını anlayabilmek adına katılımcılara “Erkek kimdir? Erkek olmak ne gibi rollere sahiptir?” sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevapların bulunulan yaşa göre değişim gösterdiği tespit edilmiştir. 45 yaşındaki bir katılımcı:

Yani şimdi şöyle, kadının yapamayacağı işler vardır, erkeğin yapamayacağı işler var veya kadının yapacağı erkeğin yapamayacağı işler o şekilde. Sorumluluk var o sorumluluğu yerine getirmek zorunluluğu var. Zorunluluk isteyerek ya da zorunlu olarak. O şekilde bir sorumluluk var. İster yerine getirmek zorundasınız veya bu aile yapısı içinde yaşıyorsanız onları yerine getirmek zorundasınız. (Yani maddi olarak mı söylüyorsunuz?) yani şimdi şöyle maddi olarak eşim de çalıştığı için o da ortak oluyor tabi. Yani erkeğin yaptığı dediğim gibi erkeğin yapması gerekenler var, kadının yapması gerekenler var o noktada. (Bir rol ayrımı var diyorsunuz?) Yani ister istemez bir rol ayrımı var. Dış ilişkiler de işte ne bileyim fatura, mali konularda, ödemelerde, genel hatlarda, genel itibariyle elbette ki her ne kadarda olsa erkek benim yani daha doğrusu ben ilgileniyorum.

şeklinde cevap vermiştir.

46 yaşındaki bir katılımcı bu yanıtı destekler nitelikte, “Erkek ailesine bakmayı bilmelidir, sorumluluklarını bilmelidir. Geleneklerini koruduğun zaman hiç sorun kalmaz. Yani ne bileyim rol derken ama görevler, sorumluluklar işte şarttır. Mutlu olursun onları yapınca.” demiştir. 23 yaşındaki bir katılımcı ise:

Erkek bana kalırsa, çevreye olumlu bakan, iyi yapılı erkek, tabi bunların bazı kısıtlamaları var. Ayırnsak insanları hepsi ayrı bir tarzdadır. Tabi bunların eşcinselden tutun vs. farklı konulardan ne bulursanız farklı farklı zaten. Erkeğin sorumluluğu bence çalışmak, onu geçiyorum çalışmasa bile yani karşı cinsiyetle beraber ortak bir şey yapabileceği için yani çok bir şey düşmüyor. Yani erkek bilmiyorum çok karışık bir konu.

şeklinde yanıtlamıştır. 26 yaşındaki bir katılımcı ise:

Yani şöyle bir şey var, özellikle Türk toplumunda, içinde yaşadığımız toplumda erkek olmak demek daha fazla sorumluluk almak demektir. İş bulmak zorunda olmak demek, güçlü olmak demek, erkek

içinde bulunduğumuz toplumda bunu simgeliyor. Yani şöyle söyleyeyim mesela kadın olmak bir şeyleri gerektirmiyor bulunduğumuz toplumda. Kadın olursan ömür boyu ailenin yanında yaşayabilirsin ama erkek olunca bu beklentiler değişiyor insanlarda. Belli bir yaştan sonra belli sorumluluklar gerektiriyor.

şeklinde cevaplamıştır.

Yaş aralığı daha büyük olan katılımcıların, onlara biçilen rolleri daha kolay kabullendiği, hatta zorunluluk olarak gördüğü, fakat yaş oranı düştükçe onlardan beklenen davranışları sergilemenin ağır olduğu ya da zorunlu olmadığına yönelik cevaplar verilmiştir. Diğer yanıtlar da göz önünde bulundurularak, erkek olmanın ‘çalışmak, sorumluluk, korumak’ üzerinden tanımlandığı sonucuna varılmıştır.

Erkek Olmanın Verdiği Sorumluluk

Toplumsallaşma sürecinde kadınlara olduğu gibi erkeklere de kamusal ve özel alanlarına has sorumluluklar yüklenmektedir. Bu sorumlulukların neler olduğunu onların gözünden anlayabilmek için “Erkek olarak toplumsal sorumluluklarınız nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Alınan yanıtlar göz önünde bulundurularak, erkekler toplum içerisinde en büyük sorumlulukların kendilerine yüklendiğini, kadınlardan çok daha fazla toplumsal yükleri olduğunu dile getirmişlerdir.

46 yaşındaki bir katılımcı; “Tabi ki erkeğin sorumluluğu daha çok, hele bu devirde daha çok sorumluluk var. Aile için geçim sıkıntısı başta gelmek üzere, çocukların okuması, eğitimi falan diğer sıkıntılar derken, doğal olarak bende sıkıntı daha çok” yanıtı verirken, 25 yaşındaki bir katılımcı:

Ya bence erkeğe, her şey bence erkeğe yükleniyor. Yani bunu bana sorduğun zaman ben zaten mizojinist bir insanım, bende biraz kadın düşmanlığı var. Benim düşünceme göre her şey erkeğe yıkılmış, bütün sorumluluklar, bütün şeyler, hani sürekli erkek. Her şeyin ön planında erkek, sürekli erkek, erkek, erkek... erkek bildiğin şeydir yani, görev almış kişi, görevlendirilmiş böyle, sadece iş, kaygı işte, sadece erkeğe bunlar.

şeklinde cevaplamıştır.

Görüldüğü üzere aslında erkekler de toplumun ona yüklediklerinden çok memnun değildir. Üstlerinde hissettikleri bir baskı vardır denilebilir. Barbara Deming, erkeklerin şiddete olan fazla eğilimlerinin sebebini bir yalan içinde yaşadıklarını bilmelerine fakat bu düzeni nasıl bozacaklarını bilmedikleri için öfke içinde olmalarına bağlamaktadır. Aslında erkekler de bu durumdan kurtulmak, gerçek şeyler yaşamak istemektedir (Hooks, 2018: s.19).

Özel alanlarına has sorumlulukların anlaşılabilmesi adına katılımcılara “Erkek olarak ev içi sorumluluklarınız nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. 36 yaşındaki bir katılımcı; “Yani herkesin

evinde olduğu şeyler. Ekmek parası, çocukları okula götür, al falan. Gece de evde uyuduğunda tamam işte ne olsun.” cevabını vermiştir. Aslında genel olarak erkeklerin hepsi standart olan, ev dışında bir işe sahip olma, para getirme, dışarıdaki işleri halletme gibi durumlardan bahsetmiş, ev işleriyle ilgili sorumluluklar hakkında hiçbir ifadede bulunmamışlardır. Ataerkil düzende erkeğe büyüme sürecinde öğretilen şey tam olarak budur. Ev işi yapmak kadınlara has görülmektedir.

Erkeklerin Evliliğe Bakışı

Ataerkil düzen içerisinde evlilik erkeğin kendini gerçekleştirme adına yapması gereken bir durumdur. Bir yerde zorunluluk olarak görülmektedir. Bu yapıda genel olarak erkeğin bakışı ev işlerini halledecek ve baba olmasını sağlayacak bir eşe sahip olmaktır. Bu durumun hala ne kadar geçerli olduğunu tespit etmek amacıyla sorular yöneltilmiştir. İlk olarak “Eşinizi seçerken nelere dikkat ettiniz / edersiniz?” sorusu yöneltilmiştir. 50 yaşındaki bir katılımcı:

Yani şimdi şöyle, bizim tanışma gibi bir durumumuz söz konusu olmadı. Görücü usulü gibi bir durum söz konusu oldu. Genel kriterlere yani bizim kriterlerimiz, değerlerimize uygun bir, tabii ön görüşmelerimiz falan şeyleri oldu. Ön görüşmelerimizde değerler aynı ortak kültüre sahip olmamız genel kriterler ana kriterler bunlar.?, 43 yaşındaki bir katılımcı ‘Hiç öyle bir şeyim, dikkatim olmadı. Aşık olduğum için küçükken. Ben 19 yaşındaydım evlendiğimde, hanım 17 yaşındaydı. Sevdim yani, köyde aynı mahalledeydik, ondan erken evlendik ya. Başkası isteyecekti, zengindi, o taraf ağır basıyordu, o yüzden biz hemen istedik, evlendik. Ya tabi evin temizliğini, yemek yapmasını, ev içi işleri onları yapmasını beklerim. Ben yardım etmem ama çok hasta olur bir şey olur o zaman bir şeyler yaparım bazen belki.

şeklinde yanıtlamıştır.

Yaş oranı büyüdükçe daha ataerkil beklentiler (kadının yemek, temizlik yapması vb.) dillendirilmiş, fakat daha gençler bu şekilde hiçbir cevap vermemiştir. Hatta alt sorularla bu beklentilerin olup olmadığı irdelenmiş, bunların önemsiz olduğunu, akıllarına bile gelmediğini, halledilebilir, basit şeyler olduğunu söylemişlerdir. Gençlerin eş seçiminde dikkat ettiği veya edeceği kriterler, kadının zeki, sadık, güçlü olması, eşini sevmesi, eşine değer vermesi, özel hissettirmesidir. Elde edilen verilere dayanarak, erkeğin eş seçimine bakış açısının değiştiği, artık kadınlardan beklentilerinin daha farklı olduğu söylenebilir. Hatta karşılarında daha güçlü, özgüvenli, zeki, başarılı kadın görmek istemekteler. Bu değişim ataerkil yapı içerisinde büyük bir adımdır. Aslında erkekler güçlü kadınlar tarafından sevmek, değer görmek istemektedir. Bunları dillendirebiliyor olmaları bile büyük bir adımdır.

İkinci olarak “Kendi evinizde kimin sözü geçer (Eşinin / kendisinin) / geçmesi gerekir?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya sadece 3 katılımcı ‘benim sözüm geçer’ cevabını verirken, çoğunluk ortak karar alınması gerektiğini savunmuştur. Farklı olarak 23 yaşındaki bir katılımcı:

Eşimin sözü geçsin isterim. O ne derse o olsun isterim ben. Çünkü o daha ağır basacak. Onun mesela istediği bir şey örnek vereyim bir parfüm onu istiyorsa, benim durumum varsa onu almak zorundayım. Onu mutlu etmek zorundayım. Onu yapabilirsem ne mutlu bana. Onun mutluluğu demek benim mutluluğum demek zaten. O zaman ayrılık da yaşanmaz, sevgi de hiçbir zaman ölmez.

cevabını vermiştir. Kültür göz önünde bulundurularak, eskiye oranla büyük bir değişim yaşandığı söylenebilir. Büyük oranda katılımcının kadının sözüne, aklına ve kararlarına güvendiği görülmektedir. Aslında eskiden beri olması gereken bu durumun, şu anda az da olsa gerçekleşmiş olması sevindiricidir.

Erkeklerin Askerliğe Bakışı

Askerlik, erkeklği kazanma aşamasında bir basamak olarak algılanmaktadır. Askerlik yapmayan erkekler kendilerini eksik hissetmekte, büyümenin, olgunlaşmanın yolunu burada görmektedir. Askerlik ‘vatan borcu’ olarak görülen bir sorumluluk, erkekleri hayatın gerçeklerine hazırlayan disiplin kuruluşu olarak düşünülmektedir. Ataerkil yapılanma içerisinde askerlikten sonra iş ve eş sahibi olunduğu için anlamı büyüktür. Bu açıdan erkeklerin askerliğe bakış açıları anlaşılmaya çalışılmış ve onlara “Askerlik yapmanın sizin için yeri nedir? Askerlik yapmanın size kattığı şey nedir? Sizce askerlik yapılması zorunlu mudur?” sorusu yöneltilmiştir.

45 yaşında bir katılımcı:

Ya şimdi yirmili yaşlarda dışarı çıkamamış biri olarak, dışarı derken yani toplumla içi içe yani toplumlara, oluşturan bireylerle, farklı farklı bireyleri görmek, görmesini isterim herkesin. Yani şimdi şöyle oraya askerliğe gittiğin zaman farklı farklı kültürde insanlarla karşılaşıyorsun, farklı farklı bireylerle, her türlü insanla karşılaşıyorsun yirmili yaşlarda, erken yaşlarda. Bu da size ister istemez bir tecrübe kazandırıyor yani. Olgunluk getirdiğini düşünüyorum. Olmasını da istiyorum. Bunu özellikle bastıra bastıra söylüyorum. Olmasını da istiyorum. Yapılmasını istiyorum daha doğrusu.

cevabını verirken, 40 yaşındaki bir katılımcı:

Gerçekten askerlik her şeye yön verdi ya. Gerçekten olgunlaştırıyor. Ben askere gitmeyle yani gitmiş biri ile gitmemiş bir arasında çok fark var. Bence herkes gitmeli. Yani çünkü olgunlaştırıyor, daha yerinde oluyorsun, ağırlığını biliyorsun yani. Ama askere gitmeden cahilsin. Yani ne bileyim hiçbir şeyin bir anlamını bilmiyorsun, kıymetini bilmiyorsun ama askere gidip geldikten sonra gerçekten de kim olursa olsun hep öyledir yani ben öyle görüyorum. Çünkü bir şeyler katıyor.

şeklinde yanıtlamıştır.

Yaş oranı büyük olan katılımcılar için askerlik yapmak iyi ve zorunlu olarak görülmektedir. Bireyin büyümesini sağladığını, sorumluluk almayı öğrettiğini söylemişlerdir. Fakat 30 yaş altındaki erkeklerin cevabı genel olarak aynıdır. Onlar askerliği ‘zaman kaybı, insanı hayatından, işinden alıkoyan bir etken’ olarak nitelendirmektedir. “Ben yapmadım (bedelli yaptım / yapacağım), yapmak istemem, yaptım ama sadece zaman kaybettim, askerlik profesyonel meslek olmalı...”

gibi yanıtlar alınmıştır. Verilere dayanarak erkeklerin askerlik yapmayı artık erkek olmak için bir adım olarak nitelendirmediği yorumu yapılabilir.

Erkeklerin Tam Zamanlı İş Sahibi Olmaya Bakışı

Ataerkil düzen içerisinde toplumsal cinsiyet rolleri gereği erkeklerden para kazanması beklenmektedir. Erkeklerin toplum içerisinde saygı ve değer görmelerinin temel gereklerinden birisi, iş sahibi olmaktır. Aksi takdirde erkelik itibarı kaybedilmekte, erkeklik krizi ortaya çıkmaktadır. Bu bakış açısının geçerliliğini ne kadar koruduğuna yönelik veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda katılımcılara “Tam zamanlı iş sahibi olmanın sizin için yeri nedir?” sorusu yöneltilmiştir.

43 yaşındaki bir katılımcı:

Tabi ki en önemlisi iştir. Bir erkek çalışıp getirmezse, kadın gidip dışarda çalışamaz. Sen nerde olsan gidip çalışır getirirsin.’ derken, 40 yaşında bir katılımcı ‘25 yaşında ben memuriyete başladım da. Geç başladığımı da düşünüyorum aslında askerden sonra olsa daha iyi olurdu. (Yani bu işin size bir güven, güç kattığını düşünüyor musunuz?) tabii, elbette ki. Boş durmak, işsizlik bunalım, stres kısacası bu yani. Memuriyet güven veriyor, daha rahat çalışıyorsun ve daha daha başarılı oluyorsun, olduğuma inanıyorum yani. Mutlu olduğuma da inanıyorum yani. O rahatlık, o vermiş olduğu rahatlıktan dolayı ben daha rahat daha aktif olduğumu düşünüyorum yani.

cevabını vermiştir. 24 yaşında bir katılımcı ise:

Yani şimdi millet şu anda kızların belli bir kesimi, tabi yüzdelik kesimden bahsedemem ama yüzde onu falan paraya bakan insanlar. Paran varsa huzur vardır muhabbeti yapıyorlar. Ben şöyle söyleyeyim, beni sevecek kadın karşıma çıksın, soğan ekmeğe yemeye razıyım. Çalışsam da olur yani çok az bir para kazansam da olur, ben soğan ekmeğe yemeye de razıyım. Ama o da bize o zihniyetle bakacak. Ben belki eve para getiremeyeceğim, belki bir gün bir şeyler olacak, ondan dolayı yani katkısı olur, desteklerse, bunun hiçbir sıkıntısı çıkmaz. Ama o çalışmazsa, benim maaşım bana yetmiyorsa, soğan ekmeğe yemeye razıyım yani.’ derken, 21 yaşında bir katılımcı, ‘Klasik insan olmak istemiyorum ben. Yani 8 – 5, sürekli çalış, çalış, çalış saçmalık bence. Toplumda bu vardır, bir işe sırtını yasla, rahat ol, ah bu erkekler neler çekiyor.

şeklinde yanıtlamıştır.

Yani görülebileceği gibi, gene yaş oranı büyüdükçe tam zamanlı iş sahibi olmak önemli görülmemekte, daha gençler için bu durum zorunluluk olmaktan çıkmaktadır. Diğer veriler de göz önünde bulundurulduğunda özel sektörün ya da daha rahat para kazanabilecekleri başka işlerin tercih edildiği görülmektedir.

Erkeklerin Baba Olmaya Bakışı

Ataerkil düzen içerisinde erkekler sünnet, askerlik, iş ve evlilik basamaklarını gerçekleştirdikten sonra baba olmalıdır. Bununla beraber erkeklik tamamlanmış olarak

görülmektedir. Hatta bazı problemlerden dolayı baba olamadıkları zaman bunları gurur haline getirirler. Toplum tarafından ‘yetersiz’ olarak nitelendirilirler. Bu yüzden eşlerinin üstüne kuma getirme, boşanma gibi olaylarla karşılaşmaktadır. Katılımcılara bu düzenin geçerliliğini ne kadar koruduğun anlamaya yönelik “Baba olmanın sizin için yeri / önemi / anlamı nedir?” sorusu yöneltilmiştir.

23 yaşında bir katılımcı:

Baba olmak, evlat sevgisini tatmak bence gerekli. Her insan tatalı bunu. Çünkü eve geldiğin zaman kapıyı açıp da o çocuğun seni bıldı bıldı yürümesi, babam falan demesi, bu kelimesini duymak çok güzeldir bence. Hayalim de var, vakit geçirmek, onu parka götürmek, gezmek, dolanmak, ona tuhaf tuhaf kıyafetler giydirmek, benle aynı kombinleri giydirip gezdirmek hep hayalim yani.

şekilde cevaplamış, 26 yaşında bir katılımcı ise:

Baba olma gibi bir planım yok. İstemem kesinlikle. Böyle bir dünyaya neden başka birini getireyim ki? Bu kadar kötü bir dünyaya. Benim yaşadığımın belki on katını yaşayacak, hayat bu hani kimine göre sınavdır, kimine göre başka bir şey ama. Ben çocuğum olmasının destekçisi değilim. Neden bu zulüm başkasına olsun?

yanıtını vermiştir.

Yaş aralığı 20 – 30 arasında olan 6 katılımcıdan buna benzer yanıtlar alınmış, kesinlikle baba olmayı istemediklerini bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan 5 katılımcı da bu konuda çekimser olduğunu, olmasını ya da olmamasını isteyip istemedikleri hakkında kararsız olduklarını bildirmiştir. Yaş oranı daha büyük bir katılımcı bu soruyu:

Yani baba olmak ister istemez bir güç hissettiriyor. Çocuğunun olması yani tabii ki hem senin açısından hem onun açısından birbirine yani bir gidip gelecek, en azından bakılacak, yardım yani her bakımdan bir şeyi oluyor yani. Yoksa yani çocuk olmazsa bir sorumsuzluk gibi. Benim çocuklarım evli ama hala birbirimize maddi manevi yardım ederiz. Bunlar tabii avantaj kız da olsa oğlan da olsa. Kız tabii oğlana göre daha yakın. Oğlan çekinir, biz nasıl şey yaptığımız ama kızlar daha sevgi dolu.

şeklinde yanıtlamıştır.

Elde edilen verilere dayanarak, yaş oranına göre ataerkil zihniyetin yüklediklerinin geçerliliğini koruduğu görülmektedir. Yaş oranı daha küçük olanların babalığa bakışı kesinlikle değişmiştir. Sistemin ağırlığını taşımayıp çocuk sahibi olmak istemeyenlerin yanı sıra baba olmak isteyenler de ataerkil getiriler yüzünden değil, sadece sevgi paylaşımı için bunu istediklerini dillendirmektedir.

Erkek Olmanın Kadın Olmaktan Farkları

Ataerkil toplumda erkek olmak, kadın olmanın zıttı olarak görülmekte, kadına adanan özelliklerden uzak durmak olarak değerlendirilmektedir. Günümüz erkeklerinin gözünden bu farkı

anlayabilmek için, katılımcılara “Erkek olmanın kadın olmaktan ne gibi farkları var?” sorusu yöneltilmiştir.

“Erkek demek güç demek, erkekler görev adamı, kadınlık daha kolay, daha mutlular, kadın istediğini alır, erkekler hep savaşır, erkekler hep yorulur...” şeklinde yanıtlar verilmiştir. Buradan, bu konuda hala ataerkil tahakkümüm sürdüğü anlaşılmaktadır. Erkekler en ağır yüklerin, sorumlulukların kendilerinde olduğunu iddia etmekte, kadın olmanın çok daha kolay olduğunu düşünmektedir. Sadece 27 yaşında bir katılımcı:

Valla çok farkı var. Özellikle bizim ülkede. Rahatça gezebiliyorsun, istediğini yapabiliyorsun. Kadın olsam yapamayacağım birçok şeyi erkek olduğum için, sadece erkek olduğum için yapabiliyorum. Gece dışarı çıkmak olsun, arkadaşlarımla rahatça gezmek olsun, başkasının evine girip çıkmak olsun, bu ev tutarken de aynı şekilde, iş bulurken de aynı şekilde. Türkiye’de erkek olmak daha avantajlı.

cevabını vermiştir. Gene de 25 kişide 1 kişinin verdiği yanıtla, toplumsal cinsiyet rollerinin erkek ve kadın olmaya atfettiği bakış açısı, erkeklerin zihninde değişmiştir denilemez.

Erkeklerin İdeal Erkeğe Bakışı

Toplumsal cinsiyet rolleri erkeğe ‘ideal’ olmak için en iyi tutumlara, davranışlara sahip olması gerektiğini söylemektedir. Bunların analizinin yapılması adına katılımcılara “İdeal erkekte olması gereken özellikler nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevaplar ataerkil kalıplara uygun şekildedir. “İş sahibi olması, dürüst olması, evine bakan, sadık bir birey olması, değerlere bağlı kalması” gibi yanıtlar verilmiştir. Bunlara ek olarak bilgili, kültürlü olmak, kadına kendini beğendirebilmek, bakımlı olmak, duygularını belli etmek gibi cevaplar da alınmıştır. Aslında verilere dayanarak anlaşılan şey, erkeklerin kalıplara sıkışmış olduğu ve bir taraftan da bunlardan kurtulmak istemeleridir. Ataerkil getirilere uygun cevaplar verilirken bir yandan da bunlara aksi özellikler de eklenmiştir. Belki bu durum erkeklerin değişme isteği ve çabasına bir işaretettir.

Erkeklerin Metroseksüelliğe Bakışı

Eril tahakküm kadının bedenini de şekillendiren bir durumdur. Gene kadını idealleştirmek adına söylemlerde bulunup, belli bir şekli sokulmak istenir. Erkekler için sorun olarak görülmeyen şeyler kadınlar için problem oluşturur. Şişman, iri, kaba olmak gibi şeyler kadınsallığı bozar. Beden başkaları için olan, onları sunulan bir şey haline gelmiştir. Kadınlardan güler yüzlü, ağırbaşlı, özenli, ölçülü, çekici olması beklenmektedir (Bourdieu, 2018: ss.84 – 87). Fakat popüler kültür içerisinde yeni bir erkek modeli ortaya çıkmıştır. Bu erkeklik bakımlı, giyinişine, dış görünüşüne önem gösteren, eğitilmiş, kibar, daha feminen vücuda sahip olma gibi özellikleri taşımaktadır.

Ataerkil yapı bu erkekliği kabul etmemekte, bir yerden sonra saygı bile duymamaktadır. Erkeğin erkek üzerinde yapmış olduğu baskı ve ötekileştirme böyle durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden erkeklerin bakışını anlamaya yönelik, katılımcılara “Metroseksüel erkeğe bakışınız nedir, siz kendinizi metroseksüel olarak tanımlar mısınız?” soruyu yöneltmiştir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu “ben sevmiyorum, bize uymaz ama onların tercihi, saygı duyar geçerim, rahatsız oluyorum” gibi yanıtlar vermiştir. Sadece 28 yaşında bir katılımcı:

Şimdi bakım işi bence çok güzel. Neden dersiniz ben de bakım yapmayı çok seviyorum. Mesela bir sort giyerken bacak kıllarıyla gezilmez, ağda yapmak zorundayım yazları ben. Ben bunu kendim yapıyorum yani çevreye olumlu göstermek için kendimi. Krem türleri falan olsun, dünya markalarını takip ediyorum işte, aldığım kullandığım kremler falan var, saç bakım olsun, kızların daha çok önem gösterdiği düşünülüyor bende çok belki bir metroseksüel olabilirim. Çok olumlu bakıyorum yani.

şeklinde cevaplamıştır. Elde edilen verilerden anlaşılacağı gibi, erkekler henüz bu yeni erkeklik modelini kabul etmemiştir denilebilir.

Sonuç

Toplumsal değişimin etkisinin çok hızlı görüldüğü dünyada, en küçüğünden en büyüğüne kadar bütün toplumsal yapılar dönüşüm geçirmektedir. Bu dönüşümden kadın – erkek kimliği de payını almış, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden tanımlanması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Son yirmi yıla kadar toplumsal cinsiyet çalışmaları, cinsiyetler arasındaki eşitsizliği belirlemek için sadece “kadın” odaklı ilerlemekteydi. Fakat bu şekilde bir nihayete erilmediği görülmüş ve araştırmalara “erkek” kimliği de dahil edilmiştir.

Ataerkil oluşumun mağdur ettiği tek taraf ‘kadın’ değildir. Elbette ki kadınlar bu sistemde en çok zarar gören kesimi oluşturur. Fakat erkekler de ataerkil düzen içerisinde aslında kendi kimliklerini değil onlara dayatılan rolleri yaşamaktadır. Bunun için doğuştan sahip oldukları birey olma özelliklerinin bir kısmından feragat etmek zorunda kalmaktadır. Bu oluşumun ortadan kalkması hem kadın hem erkek için büyük fayda getirecektir. Kadınlar değişimi istedikleri zaman feminist hareketi başlatmış, pes etmeden uzun yıllar boyunca çalışmış ve hala hedeflerinde ilerlemekteledir. Erkekler, değişimi istemelerini dillendirmeleri konusunda kadınlar kadar cesur davranmamış, bu dönüşümü arzulayan erkeklerin bir kısmı erkeklik hareketi başlatmak yerine feminist kuramlara destek vermiştir.

Hooks (2018: ss.21 – 30) ile desteklenebileceği gibi erkeklere sosyalizasyon sürecinde duygularını arka planda bırakmak, sevgiden bahsetmemek, kadınlar üzerinde güç göstererek hakimiyet kurmak öğretilmektedir. Ataerkil düzen, erkeklerin çektiği acıyı baskılar bu yüzden eril

yaralanma içerisinde yaşamaya devam ederler. Erkeklerin acı çekmesiyle bir tek kendi hemcinsleri değil aynı zamanda kadınlar da dalga geçmektedir. Duygular bir tek kadına has bir şey gibi görülüp, erkeklerden bunlardan bahsetmemesi istenmektedir. Erkeğin yaşayıp, yansıttığı ve garip görülmeden kabul edildiği tek duygusu, öfkedir. Öfkeli, kızgın, sinirli erkek doğal belki de olması gereken bir tepkime olarak benimsemektedir. Babadan, abiden, kocadan korkmak normal gibi görülse de bunlar erkekleri kadınlardan uzaklaştıran şeylerdir. Erkekler sevgiden bahsettiğinde, diğer erkekler tarafından dışlanır. Fakat onlarda duygularla yaratıldığı için sevmeye ve sevilmeye ihtiyaç duymaktadır. Gene de bu dışlanma, utanma duygusu ağır basar ve sevgilerini saklarlar. Ataerkil düzende sevme korkusuyla yetişen erkekler değişmek istese de bu defa da sevme konusunda başarısız olacaklarından korkarlar. Bu yüzden değişmeye, bilinmeze karşı cesur davranamayıp, eski düzene en azından hâkim oldukları sığınmaya saklanırlar. Kadınlar da erkeklere sevmeyi öğretme konusunda pek aktif değildir. Medyada da eril şiddet üzerine sayısız haber yapılırken, erkeklerin sevgisi üzerine hiç haber oluşturulmamaktadır. Bu düzenin değişmesi için bir değer devrimi yapılmalı ve bu da sevgi etiğine bağlı gerçekleşmelidir. Kadınlar erkekleri doğrudan değiştiremez fakat değişme isteklerine destek olabilir, yönlendirebilir, paylaşabilir, erkek çocuklarını sevme sanatına göre yetiştirebilir, bu durumu olumlayabilir. Ancak bu sayede iki tarafta sevgi içinde yaşayabilmenin yolunu açabilir.

Eril tahakküm tarihinden farklı olarak bir değişim geçirmiştir. Feminist hareketin çalışmalarıyla artık eskisi kadar meşru gösterilmemektedir. Toplumsal birçok alana bu değişimler yansımıştır. Eğitimde ve kamu alanında, diğer işlerde, evlilik ve çocuk sayısında, boşanma oranlarında farklılıklar oluşmuştur. Kadınların daha çok eğitimi alması, ekonomik bağımsızlığının olması, aile yapılarını da dönüştürmüştür. Yeni aile ve yeni cinsellik tipleri ortaya çıkmış, kadın her alanda geleneksel modelden az çok kopmaya başlamıştır. Bu iyileşmenin yanında, eril tahakküm hala görülebilmektedir. Kız çocukları eğitimde çok başarılı olsalar da bilimsel olanlara çok yönelmektedir. Aynı durum meslek hayatında da vardır. Çok yüksek ya da değerli görülen konumlarda kadın sayısı daha azdır. Yani var olan formel eşitliğe rağmen kadınlar hala dezavantajlı durumdadır. Kadına ayrılan iş pozisyonları genellikle daha az maaşlı, daha kırılgan konumlardır.

Yapılan çalışma ile erkeklerin bir nebze de olsa değişme gösterdiği, bunu istedikleri ve ataerkil düzende çok da mutlu olmadıklarını dillendirmeye artık cesaret edebilmeye başladıkları gösterilmeye çabalanmıştır. Bu sonuca ulaşmak adına yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile 25 erkekle yapılan görüşmelerin verileri analiz edilmiştir. Bu verilere göre, toplumsal cinsiyet rollerinin erkeklere, erkek olabilme adına dayattığı askerlik, tam zamanlı iş sahibi olmak, evlenmek

ve baba olmak ilkelerine bakış açısı değişmeye başlamıştır. Aynı zamanda erkeklere yüklenen sorumlulukların ağırlığı erkekler tarafından anlatılmış, bu düzene karşı kafa tutmalarının belirtileri görülmüştür. İster istemez hala ideal erkek ve metroseksüel erkeklige bakış açısından ataerkil düzen ağırlığını korumaktadır. Fakat binlerce yılda oluşan bir sistemin, bu kadar kısa süre içerisinde çözülmesi beklenemez. En azından temel ilkelerde görülen değişimler bile umut verici olmaktadır.

Kaynakça

- Arslan, Ş. A. (2000). *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Bourdieu, P. (2018). *Eril Tabakküm*. (Bediz Yılmaz, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bozok, M. (2011). *Soru ve Cevaplarla Erkeklikler*. Ankara: SOGEP.
- Çelik, G. (2018). *Öldüren Erkek(lik)ler*. İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Demez, G. (2005). *Kabadaydan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Ecevit, Y., Karkıner, N. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Erdoğan, İ. (2011). *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Goldberg, H. (2009). *The Hazards of Being Male: Surviving The Myth of Masculine Privilege*. Los Angeles: Wellness Institute.
- Hooks, B. (2016). *Feminizm Herkes İçindir*. (Ece Aydın-Berna Kurt-Şirin Özgün-Aysel Yıldırım, Çev.) İstanbul: Bgst Yayınları.
- Hooks, B. (2018). *Değişme İsteği Erkekler, Erkeklik ve Sevgi*. (Zeynep Kutluata, Çev.) İstanbul: Bgst Yayınları.
- İnceoğlu, Y., Kar, A. (2010). *Dişilik, Güzellik ve Şiddet Sarmalında Kadın ve Bedeni*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kimmel, M. (2008). *Guyland: The Perilous World Where Boys Become Men*. New York: Harper Inc.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Osman Akınhay-Derya Kömürcü, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Sancar, S. (2016). *Erkeklik: İmkânsız İktidar*. İstanbul: Metis Yayınları.

Segal, L. (1992). *Ağır Çekim Değişen Erkeklikler Değişen Erkekler*. (Volkan Ersoy, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Şenol, D. (2017). *Sembolik Etkileşim*. Ankara: Net Kitaplık Yayıncılık.

Şenol, D., Erdem, S. (2017). "Türk Toplumda Hegemonik Erkekliğin İnşasında Toplumsal Süreçlerin Rolü". *TURAN – SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*. Cilt 9. Sayı 33. s. 290 – 299.

Şenol, D. (2018). *Toplumsal Cinsiyet ve Medya. Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* (İç.), (Editör: Dolunay Şenol, Havva Eylem Kaya). İstanbul: Lisans Yayıncılık.